

УДК 378.147:811

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2024.1\(52\).310315](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2024.1(52).310315)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФАХОВО ОРІЄНТОВАНОГО МОВЛЕННЯ

Никифоренко І. В.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0000–0003–2354–8581

Богуславський С. С.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0009–0005–5842–8434

У статті аналізується поняття перекладу фахово орієнтованого мовлення та його викладання у наукових розвідках вітчизняних та зарубіжних дослідників. У сучасному світі неможливий розвиток соціальних наук, техніки, культури, соціальних відносин без знання того, що зроблено та які досягнення є в цих галузях в інших країнах. Глобалізація у поєднанні з досягненнями в сфері комунікаційних технологій та соціальних медіа призвела до помітного зростання фахівців, здатних здійснювати професійну комунікацію в міжкультурному просторі, що володіють перекладацькою компетенцією, яка дозволяє зокрема використовувати міжнародний досвід, відображений в іншомовній професійній літературі. У зв'язку з цим зростає актуальність здійснення адекватного перекладу текстів професійної спрямованості в будь-якій галузі.

Метою дослідження є вивчення та аналіз основних особливостей перекладу спеціальних текстів. Основу дослідження утворюють такі методи, як теоретичний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел, узагальнення, систематизація, лексичний та компонентний аналіз.

Результатом дослідження є виділення та аналіз найбільш частотних особливостей, які виникають при перекладі фахово орієнтованих текстів. Отримані дані дозволяють говорити про переважання словосполучень, більшість яких перекладається дослівно, а саме калькуванням, тобто має конкретний аналог мовою перекладу, що дозволяє зробити висновок про розробку та розвиток у подальшому терміносистеми спеціальних текстів.

Отримані результати можуть бути застосовані в практиці викладання і бути використані на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах для рішення проблеми перекладацьких проблем студентів.

Ключові слова: професійно орієнтований текст; когнітивно-комунікативний підхід; інтерактивність; міжкультурна компетенція.

**PECULIARITIES OF TRANSLATION
OF PROFESSIONALLY ORIENTED SPEECH**

Nykyforenko I. V.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

Bohuslavskyy S. S.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article analyzes the concept of translation of professionally oriented speech in the scientific studies of foreign and domestic researchers. In the modern world, the development of social sciences, technology, culture, and social relations is impossible without knowledge of what has been done and what achievements there are in these fields in other countries. Globalization, combined with advances in communication technologies and social media, has led to a noticeable increase in professionals capable of professional communication in an intercultural space, possessing translation competence, which allows, in particular, the use of international experience reflected in foreign language professional literature. In this regard, the relevance of adequate translation of professionally oriented texts in any field is increasing.

The purpose of the research is to study and analyze the main features of the translation of special texts. The basis of the research is formed by such methods as theoretical analysis of domestic and foreign sources, generalization, systematization, lexical and component analysis.

The result of the study is the selection and analysis of the most frequent features that arise during the translation of specialized texts. The obtained data allow us to speak about the predominance of word combinations, most of which are translated literally, namely by tracing, that is, have a specific analogue in the translated language, which allows us to draw a conclusion about the development and further development of the terminological system of special texts.

The obtained results can be applied in teaching practice and be used in foreign language classes in higher educational institutions to solve the problem of students' translation problems.

Key words: professionally oriented text; cognitive-communicative approach; interactivity; intercultural competence.

Вступ. Знати іноземну мову у сучасному світі має кожен фахівець, який вважає себе освіченим та культурним. Це в повній мірі стосується до будь-якої галузі: філології, юриспруденції, екології, політики, економіки та інших. Розширення та розвиток міжнародних відносин обумовлюють необхідність володіння іноземною мовою для фахівців різних сфер. Ця навичка виступає одним із основних засобів форму-

вання та розвитку професійної комунікації з урахуванням сучасних інтеграційних процесів в нашій країні, які надають можливість ознайомлюватися та брати безпосередню участь в економічних, культурних та інших досягненнях прогресивного світу.

Для викладача іноземної мови забезпечення активного володіння відповідними фахово орієнтованими іноземними мовами випускниками вузів є актуальною ціллю навчання, зокрема — формування фахово орієнтованої комунікативної компетенції та підготовки студентів до ефективної майбутньої професійної діяльності, яка є важливим кроком в інтеграції студентів в інноваційний світ. Особливу увагу треба приділяти можливостям компетентісного підходу до розвитку та вдосконалення професійних навичок, у перевтіленні їх у компетенції, а також у формуванні потреб у постійному саморозвитку та самовдосконаленні фахово орієнтованих навичок.

Фахові тексти з іноземної мови та відповідне фахово орієнтоване мовлення мають бути завжди професійно спрямованими та мати тренувально-комунікативну направленість, яка буде враховувати попередню підготовку та сприяти розвитку творчих здібностей у процесі надання студентам уявлення про особливості фахового мовлення та його переклад. Всебічна міжкультурна компетентність має органічно входити в сферу професійної, яка передусім передбачає володіння основами іншомовного спілкування, знаннями про сучасній мультикультурний світ та умінням використовувати це у професії.

Результати і обговорення. Переклад, на думку Т. Р. Кияка, це точне відтворення оригінального терміна засобами іншої мови за умови збереження змісту й стилю. Така єдність відтворюється на іншій мовній основі, і вже через це перетворюється на нову єдність, властиву мові перекладу. Для повної передачі поняття оригіналу слід не лише знаходити в мові перекладу адекватні терміни та відповідні лексичні одиниці, але й відбирати необхідні граматичні форми й стилістичні чинники (Кияк, 2007: 106).

Як і будь-яка компетентність, перекладацька є складною багатовимірною категорією і включає кваліфікаційні характеристики, які дозволяють перекладачеві успішно здійснювати міжмовну та міжкультурну комунікацію. До проблеми навчання професійно орієнтованому спілкуванню іноземною мовою зверталися багато як зарубіжних, так і вітчизняних вчених (Н. Зінуква, Т. Кияк, Г. Крослінг, Л. Черноватий, І. Ярд).

Основна увага приділялася вивченню факторів, що впливають на ефективність навчального процесу: професійної специфіки, особливостей мовної галузі та інших. У роботах Є. Каліс та К. Дікілітас висвітлюються методи навчання перекладу та способи підвищення якості цього навчання (Calis, Dikilitas, 2022: 5080). У дослідженнях Д. Раса та Є. Харпа говориться про те, що, наприклад, спеціальним технічним текстам властиво використання мовних засобів, характерних тільки для цієї галузі (Rus, Harpa, 2018: 842). На думку Л. А. Нєфєдової та І. М. Ремхе, і навіть І. С. Зайнудін та Н. М. Авал, важливим чинником, що впливає на якість перекладу, є вибір правильної стратегії перекладу (Nefedova, Remkhe, 2014: 237; Zainudin, Awal, 2012: 800). Л. Іллінська, О. Іванова та З. Сенко стверджують, що з метою спрощення розуміння наукових текстів при їх перекладі необхідно використовувати методики, характерні і для інших жанрів (Plynska, Ivanova, Senko, 2016: 85).

На нашу думку, при перекладі професійно орієнтованого тексту необхідні як перекладацькі компетенції та навички, так і креативний підхід, оскільки робота ведеться на стику професійного та літературного. Крім того, згідно з Г. Крослінг та І. Ярд, у процесі перекладу спеціальних текстів можуть виникнути певні труднощі, такі як незнання лексики, невміння працювати зі словниками, а також складнощі у підборі значень слів, доречних у контексті, який перекладається, що зумовлює необхідність глибокого знання як професійної, так і лінгвістичної галузей для коректного підбору лексичних паралелей (Crosling, Ward, 2002: 43).

Треба звернути увагу на те, що в залежності від виду діяльності змінюється і професійна термінологія. Це зумовлює необхідність створення нових засобів передачі або вдосконалення наявних, а також визначає специфічність мовних засобів як особливість професійної комунікації на рівні тексту (Черноватий, 2013).

Основними одиницями спеціальних за фахом текстів є терміни, причому визначення цього поняття у різних джерелах неоднозначне.

У нашій роботі ми дотримуємося такого: термін — це слово чи словосполучення, покликане точно позначити поняття та його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери. Терміни служать спеціалізуючими, обмежувальними позначеннями характерних для цієї сфери предметів, явищ, їх властивостей і відносин.

Вони існують лише у межах певної термінології. На відміну від слів загальної мови, терміни як правило не пов'язані з контекстом. В межах даної системи понять термін в ідеалі повинен бути однозначним, систематичним, стилістично нейтральним. При перекладі треба намагатися уникати випадків, коли виникають помилки, які можуть призвести до змістовних відхилень від тексту оригіналу.

Спираючись на вищесказане, можна виділити такі ознаки термінів: точність, приналежність до певної сфери, однозначність, систематичність, стилістична нейтральність. Насамперед точність терміна говорить про чіткість і конкретність значення; систематичність і належність до певної сфери свідчать про використання терміна в рамках заданої терміносистеми, в якій термін повинен мати єдине зафіксоване значення, що й встановлює його однозначність; а стилістична нейтральність означає відсутність емоційного забарвлення та зрозумілість, що є підґрунтям того, що слова не відносяться до конкретно стилю мовлення.

Очевидно, що терміни є значним інструментом професійної діяльності, тому що в них відображені теорія та методологія будь-якої професії.

Точність перекладу всього тексту загалом багато в чому визначається правильністю перекладу термінів, що містяться в ньому. Як правило зазначають деякі способи їхнього перекладу, серед яких головними є:

- калькування, тобто дослівний переклад. Кожна частина слова або словосполучення іноземного виразу перекладається окремо, після чого вони з'єднуються засобами української мови для точного відтворення;

- безперекладне запозичення, а саме транскрипція або транслітерація. Транскрипція полягає в збереженні вимови іноземного слова, але з використанням у написанні українських букв, а транслітерація означає відтворення складу літер іноземного слова мовою перекладу. Говорячи про безперекладне запозичення, треба також відмітити функціональний аналог, тобто лексичний еквівалент. При його перекладі використовуються українські слова, які частково або повністю відповідають за змістом іноземному терміну. Далі треба назвати описовий переклад, при якому значення слова, що не має аналогів мовою перекладу, передається за допомогою тлумачення його значення. І також існує трансформаційний переклад, який полягає у зміні дея-

ких компонентів тексту (лексичних, граматичних та інших) зі збереженням переданої інформації.

Загальновідомо, що існують декілька ланок, які визначають психологічний стан процесу мовленнєвої діяльності, безпосередньо пов'язаної з перекладом взагалі, а також з перекладом фахово орієнтованого мовлення, а саме — осмислення змісту вихідного тексту, розуміння змісту повідомлення та формування задуму майбутнього висловлення мовою перекладу та формулювання самого висловлення.

Ми цілком поділяємо думку Т. Р. Кияка про те, що говорячи про переклад термінів, не слід забувати, що різні види перекладу потребують неоднакового підходу до передачі семантики термінологічної одиниці. Варто враховувати відоме ділення одиниць на вузькоспеціальну, загальнонаукову термінолексику й загальноповсякденні слова. Будь-який вид перекладу потребує правильної передачі термінів, пов'язаних з основним предметом викладання, вторинні (периферійні) терміни, які є вагомими в суміжних галузях, повинні перекладатися максимально точно для адекватних перекладів; для ознайомлювальних перекладів, де пред'явлена вимога передачі головних ідей оригіналу, точна передача периферійної термінології є факультативною (Кияк, 2007: 108).

При розробці програми викладання даної дисципліни доцільно врахувати сучасні тенденції в економіці нашої країни та в умовах працевлаштування випускників, роблячи акцент насамперед на перекладі фахово орієнтованих текстів у зв'язку з тим, що це найбільш затребувано на ринку перекладацьких послуг сьогодення. Якщо до процесу розробки програми ще й долучати потенційних роботодавців, то це буде важливим етапом переходу від теорії до практичної площини, що озброїть майбутніх фахівців знаннями типових труднощів та типових засобів їх подолання.

Якщо, наприклад, розглянути розділ фахово орієнтованого мовлення в галузі туризму та краєзнавства, то треба відзначити його направленість на знання загальної сучасної економічної та культурної ситуації, а також підготовку до майбутньої спеціалізації гйда-перекладача або працівника галузі туристичних послуг. Вихід за так звані межі аудиторії та освоєння перекладацьких вмінь безпосередньо на практиці є величезним потенціалом даного розділу. При цьому окрім теоретичних аспектів і практичних вправ викладач може пропонувати та організовувати відвідання театрів, музеїв та видатних пам'яток,

де студенти у якості самостійної роботи будуть мати можливість залучення у процес перекладу.

Розглядаючи розділ фахово орієнтованого мовлення у галузі бізнесу та ділової комунікації, можна використовувати у якості матеріалу електронні листи, тексти презентацій, записи бізнес-перемовин тощо, де кожна з цих форм має свої специфічні особливості. Таким чином, наприклад, студенти вчаться розпізнавати різні лінгвістичні маркери соціальних відносин, подачі інформації та ведення бізнес-спілкування з представниками інших країн.

Висновки. Викладання дисципліни перекладу фахово орієнтованого мовлення треба проводити відповідно до робочої програми, розробленої на основі освітнього стандарту спеціальності, з урахуванням необхідності формування відповідних компетенцій, серед яких насамперед набуття студентами практичних навичок усного та письмового перекладу спеціалізованих текстів для забезпечення якісного перекладу при налагодженні різнобічних соціальних зв'язків та інформаційного обміну між представниками різних країн та культур.

В коло основних завдань входять також такі: навчити студентів необхідним вмінням та навичкам адекватного перекладу текстів різної професійної спрямованості з іноземної мови на українську та з української на іноземну; навчити застосовувати перекладацькі трансформації для досягнення необхідного рівня адекватності при виконанні всіх видів перекладу; виробити у студентів навички перекладу текстів різних функціональних стилів та жанрів; навчити їх здійснювати післяперекладне саморедагування та контрольне саморедагування фахово орієнтованих текстів.

Серед розділів, які присутні в рамках програми перекладу фахово орієнтованого мовлення, що вивчається, є переклад в галузі бізнесу та ділової комунікації, в галузі туризму та країнознавства, в суспільно-політичній галузі, в галузі документообігу, в галузі транспорту та логістики, в галузі освіти.

Передбачається, що студенти на початок вивчення цієї дисципліни вже володіють стійкими навичками породження мови іноземною мовою, тому особлива увага приділяється формуванню саме професійних та професійно орієнтованих перекладацьких умінь та навичок.

При формуванні перекладацьких навичок та вмінь роботи з фаховими текстами та фахово орієнтованим мовленням існують основні

види завдань, серед яких вправи на знаходження головної та друго-рядної інформації та складання списку основних понять; вправи на пошук взаємозв'язку між головними поняттями; вправи на розвиток умінь пошуку та ідентифікації термінів та на встановлення значень невідомих лексичних одиниць; вправи на розвиток контекстуального прогнозування; вправи на розуміння логіко-семантичних зв'язків та умінь перекладу граматичних конструкцій. Тому перш за все необхідно ознайомитися зі всіма переліченими тонкощами, бо вони неабияк ускладнюють процес перекладу фахових текстів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що навчальна технологія має ґрунтуватися на системно-структурному підході до формування наукового знання за допомогою різних типів завдань. Реалізація завдань у повній мірі можлива лише за умов створення сучасного навчально-методичного забезпечення. Фахово орієнтований текст служить як джерелом інформації, так і зразком для розвитку навичок та вмінь, тому це обов'язково треба враховувати у процесі підбору матеріалів та при створенні вправ та завдань як сприятливий фактор різнобічного та цілісного формування при підготовці майбутньої професійної особистості.

На думку Н. В. Зінукової, вправи в усіх видах мовленнєвої діяльності утворюють певну систему, всередині якої взаємопов'язані дії виконуються в порядку настання труднощів та з урахуванням послідовності розвитку й формування навичок і вмінь. Підходи до виокремлення вправ для навчання перекладу відзначаються різноманітністю та характеризуються певною суперечливістю (Зінукова, 2018: 27).

Варто завжди пам'ятати, що головною умовою правильного перекладу є правильне розуміння того, про що йдеться в контексті, для чого бажано мати деяке знання предмета, про який йде мова. В залежності від виду діяльності змінюється й фахова термінологія, що зумовлює необхідність створення нових засобів передачі інформації або вдосконалення існуючих, що й визначає специфічність мовних засобів як особливості професійної комунікації на рівні тексту. При такому інтенсивному методі навчання більша концентрація уваги забезпечує краще сприйняття інформації та більшу продуктивність, які вкрай потрібні в умовах реального професійного спілкування.

Таким чином, зрозуміло, що дисципліна перекладу фахово орієнтованого мовлення допомагає поглибити та матеріалізувати теоретич-

ні положення про переклад, надати студентам більш глибоке та практичне розуміння перекладу. Структурування дисципліни за певними розділами дозволяє поетапно формувати специфічні перекладацькі компетенції, переходячи при цьому від загальнофахових до безпосередньо фахових компетенцій у процесі вирішення перекладацьких задач та фахових завдань. Також передбачається, що студенти зможуть проводити постійну інформаційно-пошукову роботу з метою розширення активного запасу перекладацьких відповідностей, збагачення персонального тезаурусу перекладача, вивчення спеціальної термінології у різних сферах, формування необхідних фонових знань.

Перспективу подальших розвідок складає орієнтація навчання на формування професійних компетенцій та самостійності, що дозволяє студентам засвоїти конкретні вміння та навички, загальну ерудицію, здатність вирішувати професійні завдання, необхідні для майбутнього успішного провадження цієї діяльності в галузі перекладу та міжкультурного спілкування в сучасному прогресивному геополітичному світі.

Список літератури

- Зінукова Н. В. Типологія вправ для формування фахової компетентності у усному послідовному професійно орієнтованому перекладі. *Іноземні мови: науково-методичний журнал*. 2018. № 4. С. 26–36.
- Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 32. С. 104–108.
- Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студентів вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с.
- Calis E., Dikilitas K. The use of translation in EFL classes as L2 learning practice. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*. 2012. Vol. 46. P. 5079–5084.
- Crosling G., Ward I. Oral Communication: The needs and uses of business graduate employees. *English for Specific Purposes*. 2002. Vol. 21, no. 1. P. 41–57.
- Eberhard D., Simons G. F. *Ethnologue: Languages of the World*. 22nd Edition. SIL International, 2019. 552 p.
- Ilynska L., Ivanova O., Senko Z. Rhetoric of scientific text translation. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*. 2016. Vol. 231. P. 84–91.
- Nefedova L. A., Remkhe I. N. Towards cognitive modelling of the technical translation process. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 154. P. 237–244.
- Rus D., Harpa E. Technical vs. general translation practices and methods: a comparative study. *Procedia Manufacturing*. 2018. Vol. 22. P. 840–847.

Zainudin I. S., Awal N. M. Teaching translation techniques in university setting: problems and solutions. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*. 2012. Vol. 46. P. 800–804.

References

Calis E., Dikilitas K. (2012). The use of translation in EFL classes as L2 learning practice. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, vol. 46, pp. 5079–5084.

Chernovatyi L. M. (2013). *Metodyka vykladannia perekladu iak spetsial'nosti: pidruchnyk dlia studentiv vyschyh zakladiv osvity za spetsial'nostiu "Pereklad"*. Vinnytsia: Nova Knyha, 376 S.

Crosling G., Ward I. (2002). Oral Communication: The needs and uses of business graduate employees. *English for Specific Purposes*, vol. 21, no. 1, pp. 41–57.

Eberhard D., Simons G. F. (2019). *Ethnologue: Languages of the World*. 22nd Edition. SIL International, 552 p.

Ilynska L., Ivanova O., Senko Z. (2016). Rhetoric of scientific text translation. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, vol. 231, pp. 84–91.

Kyiak T. R. (2007) Funktsii ta pereklad terminiv u fahovyh tekstah. *Visnyk Zhytomyr's'kogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka* (32). S. 104–108.

Nefedova L. A., Remkhe I. N. (2014). Towards cognitive modelling of the technical translation process. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, vol. 154, pp. 237–244.

Rus D., Harpa E. (2018). Technical vs. general translation practices and methods: a comparative study. *Procedia Manufacturing*, vol. 22, pp. 840–847.

Zainudin I. S., Awal N. M. (2012). Teaching translation techniques in university setting: problems and solutions. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, vol. 46, pp. 800–804.

Zinukova N. V. (2018). Typologia vprav dlia formuvannia fahovoi kompetentnosti v usnomu poslidovnomu profesiino-orientovanomu perekladu. *Inosemni movy*, N 4, S. 26–36.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2024 року